

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.231.14

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.38>**А. В. Боровик***доктор юридичних наук, доцент,**віце-президент з наукової роботи**Науково-дослідного інституту публічного права**orcid.org/0000-0003-1834-404X*

ЗАГАЛЬНІ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

У статті досліджено загальні інституційно-правові засади протидії торгівлі людьми на міжнародному рівні. Зауважено, що торгівля людьми є однією з найбільш тяжких форм порушення прав людини та становить серйозний виклик для міжнародної спільноти, має складний і багатовимірний характер, пов'язаний із процесами міграції, економічною нерівністю, збройними конфліктами та іншими факторами глобальної нестабільності. У роботі здійснено аналіз основних міжнародно-правових актів, що регулюють сферу протидії торгівлі людьми, зокрема Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Палермського протоколу, Конвенції CEDAW, Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 та Варшавської конвенції Ради Європи. Підкреслено, що саме завдяки цим документам було закладено фундаментальні принципи міжнародного співробітництва, криміналізації злочинів торгівлі людьми та захисту прав постраждалих. На основі аналізу тенденції розвитку торгівлі людьми відповідно до даних Global Report on Trafficking in Persons 2024 зауважено зростання кількості виявлених жертв після пандемії COVID-19, збільшення частки дітей серед постраждалих, а також зміну домінуючих форм експлуатації. Особливу увагу приділено ролі міжнародних міжурядових організацій, таких як Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), у реалізації програм протидії торгівлі людьми, зокрема, підкреслено важливість діяльності МОМ у сфері допомоги постраждалим та розвитку національних механізмів перенаправлення, а також роль UNODC як координатора виконання Палермського протоколу, який забезпечує технічну підтримку держав та формує глобальні аналітичні звіти.

Окремо розглянуто внесок міжнародних неурядових організацій (ECPAT International, La Strada International, Anti-Slavery International, Polaris Project, A21 Campaign, тощо) у боротьбу з торгівлею людьми. Зауважено їхню орієнтацію на права людини, підтримку жертв, просвітницьку діяльність та участь у формуванні міжнародної політики. Визначено виклики, з якими стикаються НУМО, серед яких обмежене фінансування, складність доступу до кризових регіонів та необхідність адаптації до нових форм експлуатації. Підкреслено, що ефективна протидія торгівлі людьми вимагає комплексної, багаторівневої та міжсекторальної відповіді, а саме, посилення інтеграції захисту прав людини у всі заходи боротьби з торгівлею людьми, зміцнення міжнародної співпраці, розробка інноваційних інструментів для виявлення злочинів, а також удосконалення національних систем захисту постраждалих.

Ключові слова: торгівля людьми, права людини, міжнародне право, трудова експлуатація, сексуальна експлуатація, захист жертв торгівлі людьми, транснаціональна злочинність, протидія торгівлі людьми.

Borovyk A. V. GENERAL INSTITUTIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF COMBATING HUMAN TRAFFICKING AT THE INTERNATIONAL LEVEL

The article examines the general institutional and legal principles of combating human trafficking at the international level. It is noted that trafficking in human beings is one of the most serious forms of human rights violations and is a serious challenge for the international community, has a complex and multidimensional character related to migration processes, economic inequality, armed conflicts and other factors of global instability. The work analyzes the main international legal acts governing the sphere of combating trafficking in human beings, in particular the UN Convention against Transnational Organized Crime, the Palermo Protocol, the CEDAW Convention, the UN Security Council Resolution No. 1325 and the Warsaw Convention of the Council of Europe. It is emphasized that it was through these documents that the fundamental principles of international cooperation, criminalization of human trafficking and the protection of the rights of the victims were laid. Based on the analysis of the trend of human trafficking in accordance with the Global Report on Trafficking in Persons 2024, an increase in the number of victims revealed after the Covid-19 pandemic, an increase in the proportion of children among the victims, and the change in the dominant forms of operation. Particular attention is paid to the role of international intergovernmental organizations, such as the International Migration Organization (IOM) and the UN Department of Drug and Crime (UNODC), in the implementation of trafficking programs of human traffickers. Global analytical reports.

The contribution of international non-governmental organizations (ECPAT International, La Strada International, Anti-Slavery International, Polaris Project, A21 Campaign, etc.) in the fight against trafficking in human beings is considered separately. Their human rights focus, victims, educational activities and participation in the formation of international policy are noted. The challenges that are faced by NMO are identified, among which is limited funding, the complexity of access to crisis regions and the need to adapt to new forms of operation. It is emphasized that effective counteraction to human trafficking requires a comprehensive, multilevel and cross-section response, namely, increasing the integration of human rights protection into all trafficking in human beings, strengthening

international cooperation, developing innovative instruments for crime detection, and improving national protection systems.

Key words: trafficking in human beings, human rights, international law, labor exploitation, sexual exploitation, protection of victims of trafficking in human beings, transnational crime, combating trafficking in human beings.

Постановка проблеми. Міжнародне співтовариство визнає торгівлю людьми однією з найбільш тяжких форм порушення прав людини, що вимагає комплексної відповіді на глобальному рівні. Як зауважують О. Краєвська та Н. Лукач «факт поширення в XXI столітті явища торгівлі людьми, як одного з видів транснаціональної злочинної діяльності, кинув виклик усій світовій спільноті, нівелюючи основні права і свободи людини та загальноприйняті норми і принципи міжнародного права» [1, с. 87].

Аналітичний огляд Global Report on Trafficking in Persons 2024 дозволяє виявити низку тенденцій, які визначають сучасний стан глобальної боротьби з торгівлею людьми. Зокрема, відмічається зростання на 25% кількості виявлених жертв у 2022 р. у порівнянні з 2019 р.; значно зріс відсоток дітей серед жертв торгівлі людьми – 38 % від загальної кількості; спостерігається зміни у характері експлуатації жертв торгівлі людьми, вперше кількість виявлених випадків торгівлі людьми для примусової праці перевищила випадки сексуальної експлуатації (42% проти 36%), при цьому переслідування випадків примусової праці залишається недостатньо ефективним; 74% торгівлі людьми здійснюють організовані злочинні угруповання, які працюють за схемами «бізнес» або «урядових» структур, що підкреслює високий рівень професіоналізації та глобалізації злочинних мереж; географія потоків жертв ускладнюється, зокрема, кількість міжнародних маршрутів торгівлі людьми зросла [2]. Наприклад, станом на 2017 р. значна кількість громадян України потрапляла у «трудове рабство» до рф (рис. 1).

Таким чином, результати Global Report on Trafficking in Persons 2024 свідчать про необхідність адаптації систем виявлення жертв до нових типів експлуатації (особливо примусової праці); посилення заходів захисту дітей як окремої вразливої групи; поглиблення міжнародної співпраці у сфері протидії організованим злочинностям; реформування кримінального судочинства для ефективного переслідування усіх форм торгівлі людьми [2].

Аналіз останніх досліджень. Підґрунтям дослідження стали міжнародні нормативно-правові акти у сфері протидії торгівлі людьми та аналітичні звіти міжнародних організацій, що відображають сучасний стан і тенденції боротьби з цим явищем.

Мета статті полягає у дослідженні міжнародно-правових основ та інституційних механізмів протидії торгівлі людьми.

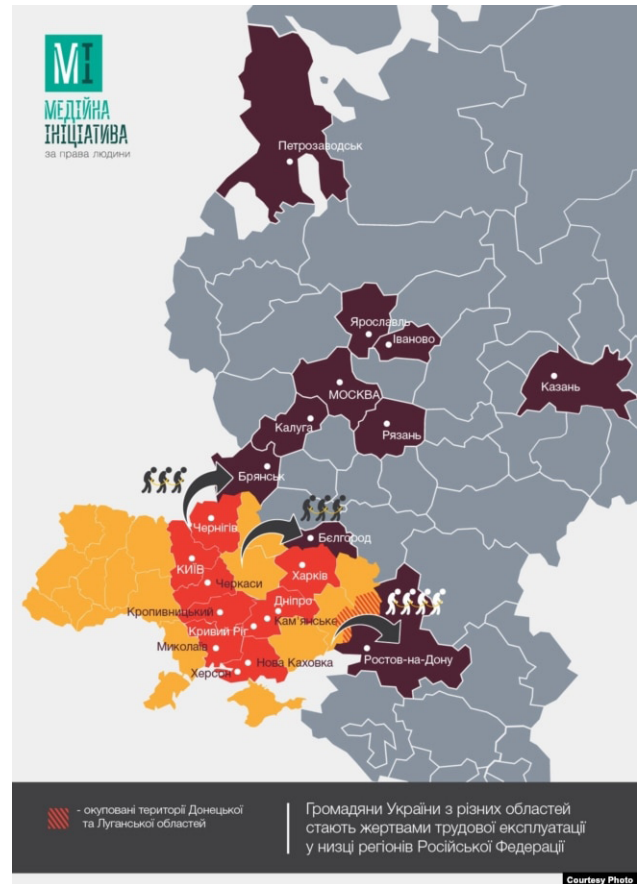

Рис. 1. Карта переміщення громадян України-жертв торгівлі людьми до рф (інформація з відкритих джерел, за матеріалами Медійної ініціативи за права людини)

Джерело: <https://www.radiosvoboda.org/a/28425258.html>

Виклад основного матеріалу. Формування міжнародно-правових стандартів у сфері протидії торгівлі людьми має на меті не лише криміналізацію злочинної діяльності, а й створення механізмів захисту постраждалих та попередження незаконної експлуатації людини. Перші спроби врегулювання цієї проблематики простежуються ще на початку XX ст. у вигляді конвенцій, спрямованих на боротьбу з «білим рабством», проте системний і цілісний підхід склався наприкінці XX – на початку XXI ст.

Значення та керівні положення основних міжнародно-правових документів у сфері протидії торгівлі людьми полягає у наступному.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Конвенція) є базовим міжнародно-правовим актом, який установлює загальні принципи та стандарти боротьби зі

злочинністю, що має транснаціональний характер, її ухвалення стало важливим етапом у формуванні глобальної стратегії протидії складним формам міжнародної злочинної діяльності, зокрема торгівлі людьми. У ст. 1 Конвенції визначено, що «мета цієї Конвенції полягає у сприянні співробітництву в справі більш ефективного попередження транснаціональної організованої злочинності та боротьби з нею» [3]. Значення Конвенції у сфері протидії торгівлі людьми полягає в тому, що вона заклала міжнародно-правову основу для криміналізації торгівлі людьми як частини боротьби з організованою злочинністю, передбачила комплексний підхід до протидії торгівлі людьми, що включає запобігання, кримінальне переслідування і захист прав постраждалих осіб.

Протокол щодо попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (далі – Палермський протокол) є одним із базових міжнародно-правових актів у сфері боротьби з торгівлею людьми, його значення полягає у формулюванні загально-визнаного визначення торгівлі людьми та встановленні обов'язків держав щодо криміналізації цієї діяльності, захисту жертв і розвитку міжнародного співробітництва. Основні положення документа передбачають: широке трактування торгівлі людьми, включно з вербуванням, перевезенням, передачею чи приховуванням осіб шляхом погрози, застосування сили або інших форм примусу; зобов'язання держав запровадити ефективні механізми захисту та допомоги постраждалим; активізацію міжнародної співпраці у даній сфері. Зокрема, ст. 2 Палермського протоколу визначає, що цілями його є «а) попередженні торгівлі людьми і боротьбі з нею, приділяючи особливу увагу жінкам і дітям; б) захисті та допомозі жертвам такої торгівлі при повній повазі їхніх прав людини; і с) заохоченні співробітництва між Державами-учасницями в досягненні цих цілей» [4].

Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція CEDAW) має фундаментальне значення для захисту прав жінок, включаючи протидію їх експлуатації через торгівлю. Документ зобов'язує держави-учасниці вживати всіх необхідних заходів для ліквідації дискримінації жінок у будь-якій формі та захищати їх від усіх проявів насильства. Основні положення Конвенції CEDAW стосуються: рівного доступу жінок до економічних, соціальних та політичних прав; захисту від насильства, експлуатації та торгівлі людьми; обов'язку держав вживати законодавчих і практичних заходів для усунення дискримінаційних практик. Так, ст. 6 зазначено, що «Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі,

щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок» [5].

Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир і безпека» (далі – Резолюція 1325) має особливе значення у контексті захисту прав жінок у ситуаціях конфлікту, де торгівля людьми особливо загострюється. Вона закликає держави: забезпечити участь жінок у миротворчих процесах; запобігати насильству проти жінок, включаючи сексуальну експлуатацію та торгівлю; впроваджувати механізми захисту жінок у збройних конфліктах; створювати ефективні системи обліку випадків насильства та надавати допомогу постраждалим [6]. Слід зауважити, що в Україні з метою реалізації в даній Резолюції було розроблено Національний план з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 р., основним спрямуванням якого стало забезпечення «участі жінок у прийнятті рішень; стійкості до безпекових викликів; постконфліктного відновлення і перехідного правосуддя; протидії насильству за ознакою статі та сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом; посилення інституційної спроможності виконавців Національного плану» [7].

Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (далі – Варшавська конвенція) встановлює комплексний підхід до протидії торгівлі людьми в Європейському регіоні. Її значення полягає в акценті на захисті прав жертв торгівлі як головному пріоритеті державної політики. Основні положення включають: обов'язковість криміналізації всіх форм торгівлі людьми; гарантування постраждалим права на захист, реабілітацію і компенсацію; створення спеціалізованих органів моніторингу (наприклад, GRETA – Група експертів з протидії торгівлі людьми, а також, Комітету Сторін, який складається з представників у Комітеті міністрів Сторін Конвенції та представників Сторін, які не є членами Ради Європи); посилення міжнародного співробітництва та обміну інформацією. Зокрема, у преамбулі Варшавської конвенції визначається, що «Конвенція базується на визнанні принципу, згідно з яким торгівля людьми є порушенням прав людини і посяганням на гідність і цілісність людської особистості» [8].

Окремо слід відмітити роль Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) та Управління ООН з наркотиків і злочинності (далі – UNODC) у сфері протидії торгівлі людьми, які є провідними міжнародними організаціями, що забезпечують координацію та підтримку зусиль держав у сфері протидії торгівлі людьми. Зокрема, МОМ здійснює програми з попередження торгівлі людьми, допомоги жертвам та їх реінтеграції, активно сприяє розвитку національних механізмів ідентифікації постраждалих осіб. Наприклад, почи-

наючи з 1998 р. почала діяти Програма протидії торгівлі людьми МОМ в Україні, яка базується на співпраці з мережею із понад 30 громадських організацій у всіх регіонах України. Основними напрямками реалізації Програми стали: підтримка розвитку законодавства і національного механізму взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми; співпраця з правоохоронними органами для підвищення ефективності кримінального переслідування; допомога постраждалим — з 2000 року її отримали понад 16 600 осіб (юридична, медична, психологічна підтримка, реінтеграція); створення можливостей для сталого економічного відновлення та реінтеграції (понад 1 100 людей заснували мікробізнес); функціонування Медичного реабілітаційного центру; підтримка Національної гарячої лінії; проведення інформаційних кампаній серед молоді, ВПО, безробітних і потенційних трудових мігрантів. Попри загальну ефективність Програми протидії торгівлі людьми МОМ в Україні у процесі її реалізації виявляються низка суттєвих викликів: 1) відбулася зміна характеру експлуатації при торгівлі людьми, оскільки сексуальна експлуатація поступово поступилася місцем трудовій, що обумовлює потребу в адаптації механізмів виявлення постраждалих, оскільки трудова експлуатація характеризується іншими ознаками, менш помітні у порівнянні з сексуальним рабством, що ускладнює процес ідентифікації жертв; 2) трансформувався і профіль постраждалого, так серед потерпілих нині переважають чоловіки та молоді особи з технічною освітою, що вимагає зміни акцентів у профілактичній та реабілітаційній діяльності, зокрема — посилення фокусування на трудових мігрантах як на одній із найбільш уразливих груп; 3) хоча заходи з економічної реінтеграції (зокрема такі як підтримка бізнес-ініціатив, професійне навчання, медико-психологічна реабілітація) показали свою ефективність, зберігається проблема сталості цих результатів, адже брак системної підтримки реінтегрованих осіб у середньо- і довгостроковій перспективі може нівелювати досягнення програми [9].

UNODC, як координатор виконання Палермського протоколу, надає державам допомогу у розробці законодавства, проводить тренінги для правоохоронних органів і формує глобальні звіти про стан торгівлі людьми у світі. Так, Палермський протокол закріплює наступні основні напрями діяльності держав-учасниць: запобігання торгівлі людьми, захист і допомога постраждалим та переслідування винних (зокрема, UNODC наділено повноваженнями сприяти реалізації цих зобов'язань через координацію збір, аналіз та поширення інформації про стан торгівлі людьми у світі); надання технічної допомоги державам-учасницям для розробки та впровадження законодавства, що

відповідає нормам Протоколу; моніторинг прогресу імплементації Протоколу, підготовку тематичних доповідей і звітів; організацію тренінгів та програм підвищення кваліфікації для працівників правоохоронних органів, суддів, прокурорів та інших фахівців [4].

Попри наявні результати, діяльність UNODC характеризується окремими труднощами, серед яких слід відзначити нерівномірне впровадження положень Палермського протоколу на національному рівні, відсутність достатньо повної та збівної статистики, недостатню результативність кримінального переслідування випадків трудової експлуатації, а також зростання новітніх форм торгівлі людьми. Перспективними напрямками вдосконалення діяльності UNODC визначено інтеграцію стандартів захисту прав людини у всі напрями протидії торгівлі людьми, впровадження цифрових технологій для виявлення та розслідування злочинів, підтримку формування ефективних міжвідомчих механізмів національної координації та розробку спеціалізованих програм захисту дітей і мігрантів як найбільш уразливих категорій в сфері торгівлі людьми [11, с. 84].

У системі міжнародних заходів протидії торгівлі людьми важливу роль відіграють міжнародні неурядові організації, які доповнюють діяльність міждержавних інституцій, забезпечуючи гнучкість, оперативність реагування на виклики та можливість безпосередньої роботи з постраждалими на місцях. Зокрема, Основними напрямками діяльності міжнародних неурядових організацій у сфері протидії торгівлі людьми є:

1. Правозахисна діяльність щодо захисту прав постраждалих від торгівлі людьми через юридичну допомогу, представництво інтересів у судах, адвокації змін у національному та міжнародному законодавстві (наприклад, International Justice Mission).

2. Освітні та інформаційні кампанії з підвищення обізнаності населення щодо ризиків торгівлі людьми, профілактика експлуатації через освітні програми та масові комунікації (наприклад, A21 Campaign, Polaris Project).

3. Підтримка постраждалих шляхом надання комплексної допомоги — психологічної, соціальної, медичної та економічної реінтеграції (наприклад, діяльність мережі La Strada International).

4. Дослідження та моніторинг з метою збору та аналізу даних про масштаби торгівлі людьми, нові форми експлуатації, оцінка ефективності заходів протидії (наприклад, Walk Free Foundation, Global Slavery Index).

5. Міжнародна адвокації з метою здійснення впливу на глобальні політичні процеси, розробка стандартів і рекомендацій для держав у сфері протидії торгівлі людьми (наприклад, Global

Alliance Against Traffic in Women, Anti-Slavery International).

Істотною особливістю міжнародних неурядових організацій є орієнтація на права людини, оскільки їхня діяльність базується на принципах поваги до гідності постраждалих, забезпечення доступу до правосуддя та уникнення вторинної віктимізації під час процесу допомоги. Крім того, міжнародні неурядові організації відіграють важливу роль у посиленні взаємодії між урядами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством, адже їх участь забезпечує розвиток інноваційних підходів до вирішення проблеми торгівлі людьми (наприклад, відбувається створення гарячих ліній, мобільних додатків для попередження торгівлі людьми, впровадження програм трудової реінтеграції для вразливих груп та ін.) [10, с. 264].

Одним із викликів для діяльності міжнародних неурядових організацій залишається обмежене фінансування, яке часто залежить від проектних грантів, та складність доступу до закритих чи кризових регіонів, де торгівля людьми набуває найгостріших форм. Проте, незважаючи на ці виклики, міжнародні неурядові організації продовжують відігравати критичну роль у формуванні глобальної стратегії боротьби з торгівлею людьми та захисту прав постраждалих.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що боротьба з торгівлею людьми на міжнародному рівні сформувалася як комплексна багатостороння система, що поєднує зусилля держав, міжурядових та неурядових організацій. Прийняття ключових міжнародно-правових актів, таких як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Палермський протокол, стало фундаментом для формування уніфікованих стандартів криміналізації торгівлі людьми, захисту постраждалих та розвитку міжнародного співробітництва. Аналіз сучасних тенденцій, відображених у Global Report on Trafficking in Persons 2024, свідчить про ускладнення характеру торгівлі людьми, зокрема, більшення кількості дітей серед жертв торгівлі людьми, переважання трудової експлуатації над сексуальною експлуатацією, високий рівень організованості злочинних мереж та розширення міжнародних потоків торгівлі людьми. Що в свою чергу вимагає адаптації національних і міжнародних стратегій протидії до нових викликів, посилення акценту на захисті дітей та вразливих категорій населення, вдосконалення механізмів ідентифікації жертв і кримінального переслідування злочинців. Важливу роль у координації міжнародних зусиль відіграють Міжнародна організація з міграції та Управління ООН з наркотиків і злочинності, діяльність яких спрямована на технічну підтримку держав,

розробку нормативних рамок і формування глобальної аналітики з протидії торгівлі людьми. Окремо слід підкреслити внесок міжнародних неурядових організацій, які здійснюють правозахисну, інформаційно-просвітницьку, аналітичну діяльність і безпосередню допомогу постраждалим. Їхня гнучкість, орієнтація на права людини та здатність оперативно реагувати на нові виклики роблять їх невід'ємним елементом глобальної системи протидії торгівлі людьми.

Отже, ефективна боротьба з торгівлею людьми вимагає комплексного, міждисциплінарного та багаторівневого підходу, що передбачає синергію між державними, міжурядовими та неурядовими акторами, інтеграцію захисту прав людини в усі заходи, спрямовані на попередження та припинення торгівлі людьми.

Література

1. Краєвська О. Лукач Н. Міжнародний досвід протидії глобальній проблемі торгівлі людьми. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародних відносини*. 2015. Випуск 37, Ч. 3. С. 83–89. URL: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/173-479-1-PB.pdf> (дата звернення: 11.03.2025).
2. Global report on trafficking in persons 2024: UN Office on Drugs and Crime. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/4069246?v=pdf> (дата звернення: 13.03.2025).
3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності: ООН від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 11.03.2025).
4. Протокол щодо попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: ООН від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text (дата звернення: 14.03.2025).
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: ООН від 18.12.1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207?find=1&text=%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2#Text (дата звернення: 04.03.2025).
6. Резолюція Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека»: Рада Безпеки ООН від 31.10.2000 р. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325> (дата звернення: 08.03.2025).
7. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.03.2025).
8. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми: Рада Європи від 16.05.2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text (дата звернення: 19.03.2025).
9. Короткий огляд програми протидії торгівлі людьми МОМ в Україні. URL: https://www.stoptrafficking.org/iom_counter_trafficking_programme_2019_ukr.pdf (дата звернення: 10.03.2025).

10. Шкута О.О. Методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 4. – С. 262–266 <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/42.pdf>

11. Шкута О.О. Кримінально-правові засади інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Південноукраїнський правничий часопис. 2023. № 1. С. 79–86. <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2023/31/11.pdf>